

Uluslararası hukukun kişileri

Uluslararası hukukun kişileri, devletler, uluslararası örgütler ve bir yanı ile ferttir. Devletler uluslararası hukukun en eski ve en geniş hak ve yetkiler ile donatılmış kişisidir. Uluslararası örgütlerin uluslararası hukuk kişiliği I. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkmıştır. Örgütlerin uluslararası hukuku kişiliği kurucu andlaşmadan doğar ve bununla sınırlıdır. Ferdin bazı konularla sınırlı uluslararası hukuk kişiliğinin ortaya çıkması ise daha yeni bir gelişmedir.

Devletler

Devlet, kısaca, sınırları belirli bir toprak parçası üzerine yerleşmiş üstün bir otoriteye tabi örgütlü insan topluluğudur. Bu tanımda devletin üç kurucu unsuru, insan topluluğu (beşeri unsur), ülke (fiziki unsur) ve üstün otorite (hukuki unsur) yer almaktadır. Devletin bu unsurları ile ilgili önemli uluslararası hukuk ilkeleri bulunmaktadır.

Devletin ele alacağımız ilk unsuru, beşeri unsur yani insan topluluğudur. Topluluğun nüfusu devletin oluşumu bakımından önemli değildir. Nüfusu milyanın üstüne çıkan devletler olduğu gibi, binlerle ifade edilecek kadar az olanlar da vardır. Nüfusu az ya da çok, topluluğunun toplumsal bağlamda sürekliliği olmalıdır. Topluluğu oluşturan kişilerin ilgili devletle arasında vatandaşlık bağının bulunması gerekli ve yeterlidir. Yabancılar devletin kurucu unsuru olarak görülmemektedir. Devletin beşeri unsurunu oluşturan insan topluluğunun yerleşik olması gerekir. Göçebe toplumların bugünkü anlamıyla devlet oluşturabilmesi mümkün değildir.

Bu unsurla ilgili ele alacağımız ilke, self determinasyon ilkesidir. Self determinasyon ilkesi Wilson'un 14 noktasından biri olarak ortaya çıkmıştır. Önceleri siyasi bir ilke niteliği göstermiş daha sonra uluslararası hukuk kuralı haline dönüşmüştür. Bu dönüşüm self determinasyon ilkesinin BM kurucu andlaşmasında yer alması (BM And. md. 1/2, 55, 76) ile gerçekleşmiştir. Daha sonra, muhtelif BM belgelerinde geliştirilerek bugünkü anlamına kavuşturulmuştur. Bu bağlamda, BM Genel Kurulunun 14/12/1960 tarih ve 1514 (XV) sayılı Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildirisi, 14/12/1962 tarih ve 1803 (XVII) sayılı Doğal Kaynaklar Üzerinde Sürekli Egemenlik Bildirisi, 24/10/1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı BM Andlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi, BM Genel Kurulunda 1966'da kabul edilen, 1976'da yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ve Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ikiz sözleşmeler) önemli yer tutmaktadır.

Kendi geleceğini belirleme anlamına gelen self determinasyon hakkının biri devletin iç örgütlenmesine diğeri dışarıya yönelik iki yanı vardır. Biz bu kısa notta bu ikincisi üzerinde duracağız. Bu yönüyle self determinasyon hakkı, bağımsız bir devlet kurmak ya da dilediği bir devlet ile bağlı kalmak hakkını içermektedir. Buna karşılık, self determinasyon hakkı toprak

bütünlüğünü ihlal edecek şekilde kullanılamaz (Dostça İlişkiler Kararı). Self determinasyon hakkı sadece sömürge rejimi altında yaşayan halklar tarafından kullanılabilir. Sömürge rejimi altında yaşayan halkların üzerinde yaşadıkları topraklar sömürgeci devletin ülkesinin bir parçası değildir. Sömürge rejimi altında yaşayan bir halkın self determinasyon hakkını kullanarak bağımsızlığını ilan etmesi sömürgeci devletin ülkesinin toprak bütünlüğünü ihlal etmez.

Ülke devletin egemenlik yetkilerini kullandığı coğrafyadır. Devletin ülkesi kara, deniz ve hava ülkesinden oluşur. Kara ülkesi; kıtasal kara parçası (sadece ada ya da adalardan oluşan ülkeler de vardır), varsa adalar, kara ülkesi içindeki göl ve akarsular ve kara ülkesinin toprak altından oluşur. Kara ülkesi yılın on iki ayı yerleşime uygun olmalıdır. Deniz ülkesi, iç sular, karasuları ve takımda sularından oluşur. Bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge için durum tartışmalıdır. Hava ülkesi, kara ülkesi ve deniz ülkesinin üzerini kaplayan hava sahasıdır.

Devletin ülkesinin büyük ya da küçük olmasının bir önemi yoktur. Rusya, Çin, ABD gibi kıtasal büyüklükte ülkesi olan devletler olduğu gibi Andorra gibi çok küçük ülkesi olan devletler de vardır. Asıl önemli olan ülkenin sınırlarının belli olması ve bu ülkeye yerleşik insan topluluğunun burayı ülke kabul ederek yaşamasıdır. Devletin ülkesi tek parça olmak zorunda değildir. Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasından önce Pakistan'ın ülkesi iki parçalıydı. Bugün ABD'nin ülkesi, Kanada'nın kuzeyindeki Alaska nedeniyle iki parçalı ülkeye örnek olarak gösterilebilir.

Devletin ülkesi ile ilgili olan toprak bütünlüğü ilkesi uluslararası hukukun da en önemli ilkelerinden birisidir. Toprak bütünlüğü ilkesi ilk olarak MC Misakı md. 10'da ortaya çıkmıştır. Devletin ülkesinin rızası hilafına bölünemeyeceği anlamına gelir. Bu ilkeye, daha sonra, başta BM Andlaşması olmak üzere değişik uluslararası hukuk belgelerinde yer verilmiştir. BM And. md. 2/4, üye devletlerin diğerlerinin toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanmaktan ya da tehdidinden kaçınacaklarını söylemektedir. Toprak bütünlüğü ilkesi, BM kararlarında da ele alınmıştır. Genel Kurulun 12/12/1974 tarih ve 3314 sayılı Kararında bir devletin toprak bütünlüğüne karşı kuvvet kullanılması saldırı olarak tanımlanmıştır. 24/10/1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı BM Andlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisinde self determinasyon hakkının toprak bütünlüğü ilkesini ihlal edecek şekilde kullanılamayacağı belirtilmiştir. Bugün bu ilke devletin ülkesinin dokunulmazlığı anlamına gelmektedir.

Devletin son unsuru üstün otoritedir. Devletteki bu üstün otoritenin siyasal ve hukuksal açıdan örgütlenmiş egemen ve bağımsız bir otorite olması aranır. Bu unsur devletin ayırt edici unsurudur. Diğer iki unsur (insan topluluğu ve ülke) devletin içinde yer alan başka birimlerde

de bulunabilir (federe devletler, vilayetler, belediyeler). Uluslararası alanda bu iki unsuru taşıyan, örgütlenmiş ama devlet niteliği kazanamamış topluluklar gibi oluşumlar da vardır.

Geçmişte devletin bu ayırt edici otorite unsurunun egemenlikle mi yoksa bağımsızlıkla mı tarif edileceğine ilişkin tartışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda egemenliğin mutlak olduğu, daha sonra, hukukla sınırlandırılmış görece üstün bir iktidara işaret ettiği belirtilmiştir. Hukuki ve siyasi açıdan herhangi bir otoriteye bağlı olmamak ise bağımsızlık olarak kabul edilmiştir.

Bağımsızlık ve egemenlik birbirinden farklı değildir. Uluslararası hukukun devletlere tanıdığı hak ve yetkiler toplamı olarak tanımlanabilir. Bu toplamın her bir devlet için eşitliği, devletin üstün otorite unsuru ile ilgili önemli bir ilkeyi, egemen eşitliği ilkesini oluşturmaktadır. Egemen eşitliği ilkesi devletlerin hukuki statülerinin eşitliği ile ilgilidir. Devletlerin ülkesel, ekonomik, askeri, nüfus vb. büyüklükleri ile bir ilgisi yoktur. Egemen eşitliği ilkesi başta BM Andlaşması olmak üzere birçok belgede yer almıştır. BM Andlaşması md. 2/1'de Örgütün tüm üyelerin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuş olduğu belirtilmiştir. Egemen eşitliği ilkesinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyindeki daimi üyelerin durumu, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankasındaki gibi önemli istisnaları vardır.

Bu unsur ile ilgili bir başka ilke iç işlerine karışmama ilkesidir. İç işlerine karışmama ilkesinin köklerini Monroe Doktrini'nde bulmak mümkündür. Bu ilkenin bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmesi MC Misakı ile olmuştur. BM Andlaşması da bu ilkeye yer vermiştir. Asıl gelişme; BM Genel Kurulunun 21/12/1965 tarih ve 2131 sayılı Kararı ile kabul edilen Devletlerin İç İşlerine Karışılmasının Reddi ve Bağımsızlıklarının ve Egemenliklerinin Korunmasına İlişkin Bildiri ile olmuştur.

Bu konuyla ilgili sorun iç işlerine giren konuların belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Herkes iç işlerine karışılmaması gerektiğini kabul etmekte ama iç işlerinin kapsamında anlaşamamaktadırlar. İç işlerine giren konular zaman içerisinde bakış açılarına bağlı olarak değişmektedir.

Devletin üstün otorite unsuru ile ilgili bir diğer uluslararası hukuk ilkesi, doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesidir. Bağımsızlık ve egemenlik hiç şüphesiz çok önemlidir ancak zaman içinde ekonomik yoksunlukların ciddi eksiklikler yarattığı görülmüştür. Bağımsızlığına yeni kavuşan devletlerin içinde buldukları bu durum egemenliğin ekonomik içeriği üzerinde de durulmasına yol açmıştır. Doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik ilkesinin ortaya çıkışı, BM Genel Kurulunun 21/12/1952 tarih ve 626 (VII) sayılı "Doğal Kaynakların ve Zenginliklerin Serbestçe İşletilmesi Hakkı" başlığını taşıyan kararı ile olmuştur. Asıl gelişme, Genel Kurulun 14/12/1962 tarih ve 1803 (XVII) sayılı Doğal Kaynaklar Üzerindeki Sürekli Egemenlik Kararı'ndaki bildiri ile gerçekleşmiştir. Bu kararla belirlenen söz konusu ilkenin içeriği, Devletlerin Ekonomik Hakları ve Görevleri Şartı'na aktarılmıştır. Doğal kaynaklar

zerinde sürekli egemenlik ilkesine yer veren belgeler arasında ikiz sözleşmeleri de anmak yararlı olur.